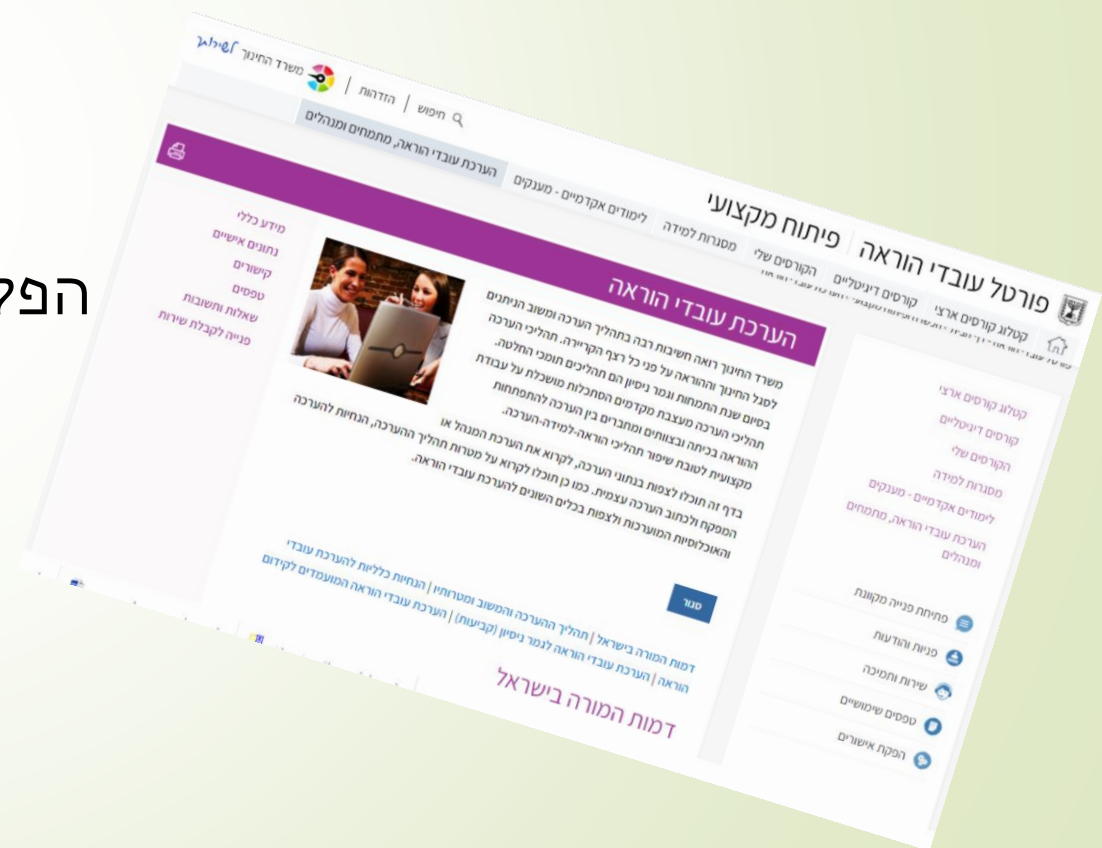

הערכת מתמחים ומורים חדשים בישראל

לילי אורלנד-ברק
צפריר גולדברג
הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

דו"ח מחקר
דצמבר 2019

רקע למחקר

- הערכת מורים נתפסת כתהליך הכרחי לשיפור איכות ההוראה ולפיתוח מקצועיות המורים.
- בישראל מיושמת, מראשית העשור, הערכת מורים על ידי מנהליהם בעזרת כלי הערכת מורים של ראמ"ה, על בסיס תצפית בהוראתם, דיווח עצמי ודיווח בעלי תפקידים על מעורבותם.
- המחקר הבינלאומי מעלה סימני שאלה חוזרים לגבי אמינות, תוקף והשפעת הערכות המורים על השדה החינוכי.
- המחקר הנוכחי נועד לבחון שאלות אלו בקונטקסט הישראלי.

רקע לכלי הערכת מורים

- כלי ההערכה למורים שימש באופן מתמשך במשך העשור האחרון.
- מטרות ההערכה כפי שהוגדרו על ידי משרד החינוך הם:
 - "כהערכה מעצבת היא מזמנת התפתחות מקצועית של המורים באמצעות זיהוי נקודות חוזק ונקודות לחיזוק שלהם, מתן משוב בונה על תפקודם המקצועי ובניית נתיב להתפתחותם ולשיפור מיומנותיהם בתחום ההוראה והחינוך"
 - "כהערכה מסכמת היא משמשת לצורך קבלת קביעות או חלופותיה ולצורך קידום בדרגות".
- הכלי מציג 30 רכיבים מרכזיים של עבודת המורה, ומכיל תבחינים המאפשרים להעריך את איכות ההוראה כשייכת לחמש רמות (מתחת לבסיס, בסיס, מיומן, מצטיין, אומן) על רצף מספרי מ-0 עד 7.
- הכלי החדש שבו החל השימוש ב- 2019 מבוסס על מפת מימדים מצומצמת יותר וללא רמות מילוליות או מספריות.

כלי הערכת מורים (בשימוש עד 2019)

מדד-על 1: תפיסת תפקיד ואתיקה מקצועית

הזדהות עם תפקיד ההוראה והחינוך

- מחויבות להצלחת כל התלמידים בהיבטים הקוגניטיבי, הרגשי, הערכי והחברתי
- מכוונות להטמעת ערכים וביטויים בתהליכי הוראה-למידה
- קוד התנהגות ואתיקה מקצועית

מחויבות לארגון ולמערכת

- השקעה בהוראה
- עבודת צוות והשתלבות בפעילויות/משימות בית-ספריות
- שותפות עם גורמי סיוע
- אחריותיות / כתיבת תכנית עבודה ומתן דין וחשבון על ביצועה
- שיתוף הורים בהיבט החינוכי-לימודי

מדד-על 2: תחום הדעת

ידע בתחום הדעת ובהוראתו

- בקיאות בתחום הדעת ובהוראתו ושימוש בשפה מקצועית
- הכרת תכנית הלימודים של תחום הדעת
- התאמת משאבים ותהליכי הוראה למאפייני תחום הדעת ולמאפייני התלמידים
- תכנון ההוראה והלמידה תוך התייחסות לקשיים אופייניים
- קישור לתחומי דעת אחרים

מדד-על 3: תהליכים לימודיים וחינוכיים

תכנון ההוראה וארגונה

- מטרות השיעורים והתאמתן לתנאים
- התנהלות השיעורים : מבנה, ניצול זמן וגמישות

דרכי הוראה, למידה והערכה

- הוראה דיפרנציאלית לקידום המחויבות ללמידת כל התלמידים
- מגוון דרכי הוראה, למידה והערכה
- טכנולוגיות תקשוב בהוראה ובלמידה (ICT)
- הפעלות לטיפוח חשיבה מסדר גבוה
- פעולות ליצירת מעורבות של תלמידים בהיבטים חברתיים וערכיים
- השתתפות התלמידים ויחסי גומלין בכיתה
- מתן משוב מקדם למידה
- משוב לשיפור ההוראה

סביבה תומכת למידה

- חזות הכיתה וארגונה
- סביבה לימודית מפעילה
- קביעת כללים בארגון הכיתה ובניהולה
- מהות הקשר מורה-תלמיד ושגרת מפגשים

כלי להערכת מורים

מדד-על 4: שותפות בקהילה מקצועית

קהילה מקצועית בית ספרית

- למידה משותפת ורפלקציה אישית

קהילה מקצועית בתחום הדעת

- השתתפות במסגרות לפיתוח מקצועי ויישום הלמידה
- מעורבות בקהילת תחום הדעת

מרכיבים	מחויבות לארגון ולמערכת	מחויבות לתחום הדעת	מחויבות לקהילה מקצועית
השקעה בהוראה	נמצא מלחתיב ליעד הוראה.	משיקע זמן ומאמץ להתקנת ולעמידה ביעד ההוראה בכיתה.	משיקע זמן ומאמץ להקמת קהילה מקצועית בתחום הדעת.
עבודת צוות והשתלבות בפעילויות/משימות בית-ספריות	אנו מעורב בפעילויות/משימות בית-ספריות.	משיקע זמן ומאמץ בתחום הכיתה ובכיתה הספר.	משיקע זמן ומאמץ להקמת קהילה מקצועית בתחום הדעת.
שותפות עם גורמי סיוע	אנו מציג תכנית עבודה שנתית כדורש או מציג תכנית שאינה מעורבת.	משיקע זמן ומאמץ בתחום הכיתה ובכיתה הספר.	משיקע זמן ומאמץ להקמת קהילה מקצועית בתחום הדעת.
אחריותיות (Accountability) / כתיבת תכנית עבודה ומתן דין וחשבון על ביצועה	אנו מציג תכנית עבודה שנתית כדורש או מציג תכנית שאינה מעורבת.	משיקע זמן ומאמץ בתחום הכיתה ובכיתה הספר.	משיקע זמן ומאמץ להקמת קהילה מקצועית בתחום הדעת.

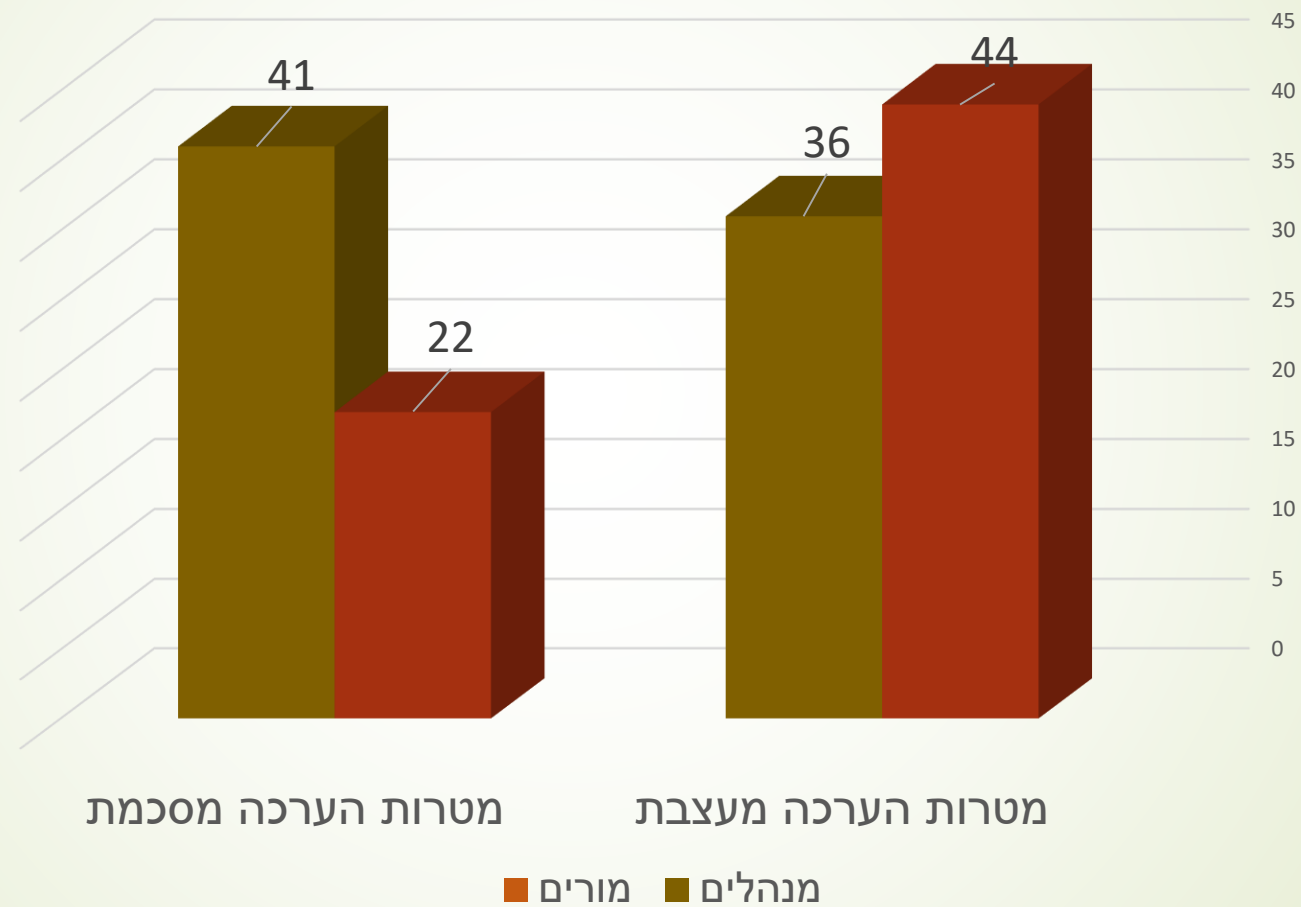
מטרות המחקר

- לתעד את אופן איסוף המידע לצרכי הערכה.
 - לבחון את אופני השימוש במידע והעברתו למורים.
 - לבחון את תוקף כלי ההערכה ואופני השימוש בו.
 - לתאר את תפיסת המורים והמנהלים לגבי תהליך ההערכה.
 - להציג את תפיסותיהם לגבי השלכות ההערכה.
-

שיטה

- ראיונות עם מורים חדשים ($N=23$) ומנהלים ($N=17$).
- שאלון תפיסות לגבי הערכת מורים (ל-79 מורים ו-52 מנהלים).
- ניתוח סטטיסטי של ציוני הערכות מתמחים לרישיון הוראה ומורים חדשים לקביעות ($N=17558$, $N=17636$, בהתאמה).
- ניתוח איכותני של הרכיב המילולי בהערכות מורים חדשים לקביעות ($N=399$).
- שאלון למידת מורים הכולל דיווח על למידת היבטים שונים בהוראה, דרכי הלמידה והערכה עצמית של איכות ההוראה ($N=370$).
- תצפיות וביצוע הערכה על ידי צוות המחקר (100 מורים).

תפיסת מטרות ההערכה בקרב מורים ומנהלים

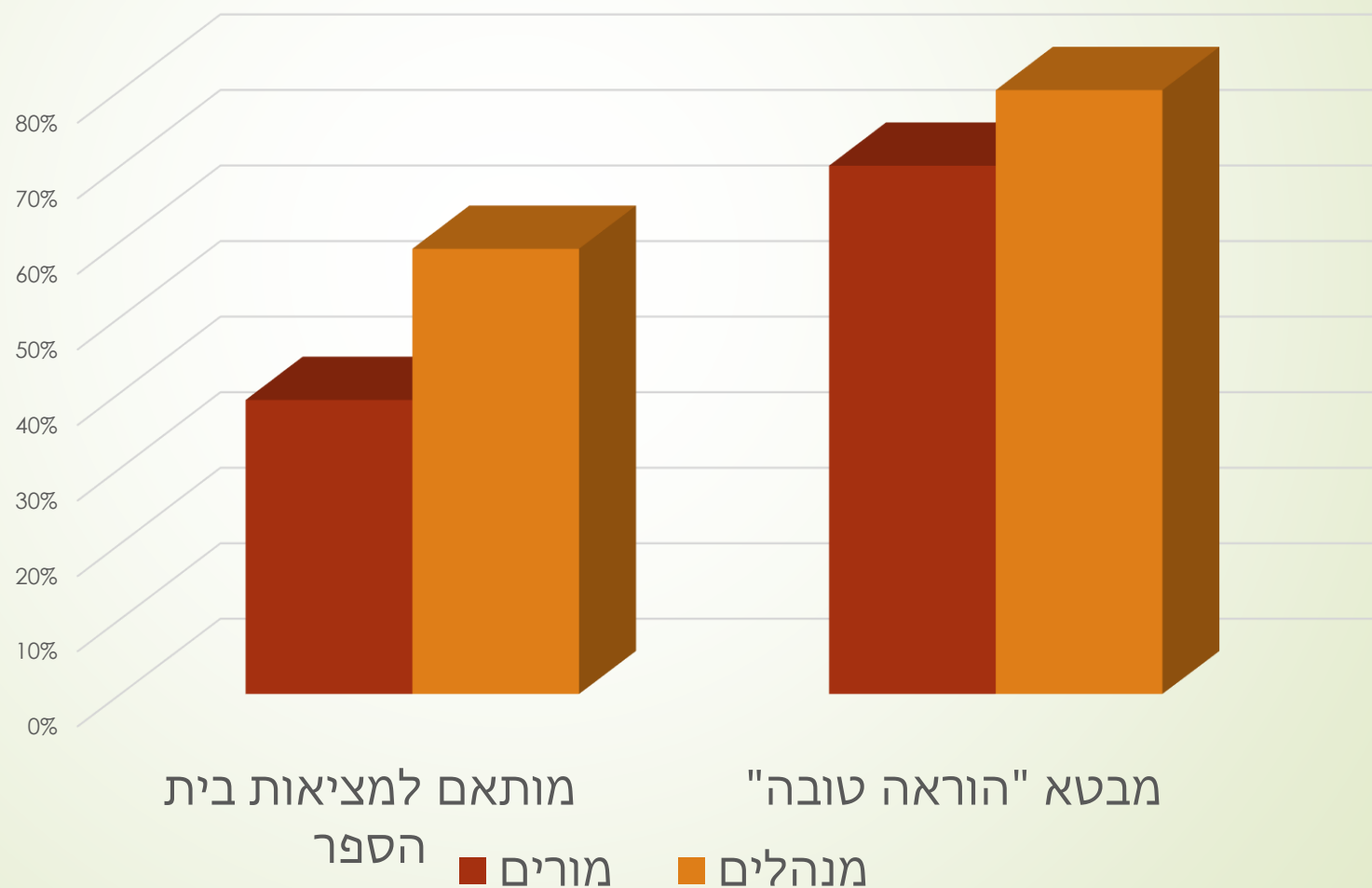
הכלי כביטוי לתפיסת "הוראה טובה"

➤ הרוב המוחלט של המנהלים והמורים (80% ו-70% בהתאמה) תופסים את כלי ההערכה כמבטא תפיסה ברורה לגבי מהי הוראה טובה.

➤ מתוך הראיונות עולה כי מנהלים מאמינים כי עצם המודעות של המורים לנדרש מהם על פי תבחיני כלי ההערכה מציבה בפניהם מצפן להכוונה עצמית.

➤ על אף שבהנחיות לביצוע ההערכה על המעריכים להציג את תהליך ההערכה ואת כלי ההערכה בתחילת השנה בה תבוצע ההערכה, חלק מהמורים ציינו בראיונות כי לא נחשפו לכלי לפני שיחת ההערכה.

מידת התאמה להוראה מול מידת התאמה למציאות בית ספרית

הגורם המבצע של ההערכה

מנהלים		מורים		
49	91%	78	95%	מנהל/ת
17	31%	5	6%	רכז מקצוע
16	30%	6	7%	רכז פדגוגי
10	19%	7	9%	סגנית

➡ את מרבית ההערכות ביצע/ה המנהל/ת.

➡ ההנחיה בנוהל ביצוע ההערכה היא להישען גם על דיווחי מורה מלווה, רכז מקצוע ורכז שכבה. ייתכן ומנהלים מפרשים זאת כהשתתפות של הרכז בהערכה. המורים לעומת זאת, אינם תופסים מעורבות זאת באותו האופן.

מקורות מידע לביצוע הערכה

מנהלים		מורים		
100%	54	96%	78	תצפיות
96%	52	88%	72	שיחות עם המורה המוערך/ת
74%	40			שיחה עם המורה המלווה או החונך משנת ההתמחות
65%	35	41%	34	שיחה עם רכז מקצוע
57%	31	29%	24	התרשמויות מדעות תלמידים או הורים
46%	25	24%	20	שיחה עם רכז שכבה
26%	14	7%	6	מבט על ציוני מיצ"ב או ציוני מבחנים אחרים (בגרויות)

היכרות של המורה עם כלי ההערכה

- חלק ניכר מהמורים שהוערכו לקביעות לא הכירו את כלי ההערכה, לא נחשפו אליו בראשית שנת ההערכה ולעתים גם לא נחשפו אליו בשלב כתיבת ההערכה המסכמת.
- מנהלים מניחים כי מורים חדשים נחשפו לכלי בהכשרה להוראה, או בתקופת ההערכה לרישיון הוראה.
- חוסר ההיכרות של המורים עם הכלי מקטינה את הערך שלו כמורה דרך להוראה טובה וכבסיס לתיאום ציפיות לקראת הערכה המסכמת לקביעות.

תהליך איסוף המידע לצרכי הערכה: פערים בין ההנחיות לאופן הביצוע בשטח

- 10% מהמורים דיווחו על תצפית יחידה במקום 3 תצפיות ומעלה המרווחות לאורך השנה).
- כשליש מהמנהלים דיווחו על כניסות ל"תצפית פתע", בעוד שנוהל ההערכה מחייב הכנה של המורה לתצפית.
- רוב המנהלים דיווחו כי הם אוספים מידע גם מהורים ותלמידים אשר לא מומלצים על פי נוהל ההערכה.
- שיעור לא מבוטל של מנהלים (26%) ואף חלק מהמורים מתייחסים לציוני התלמידים כמקור מידע או שיקול.

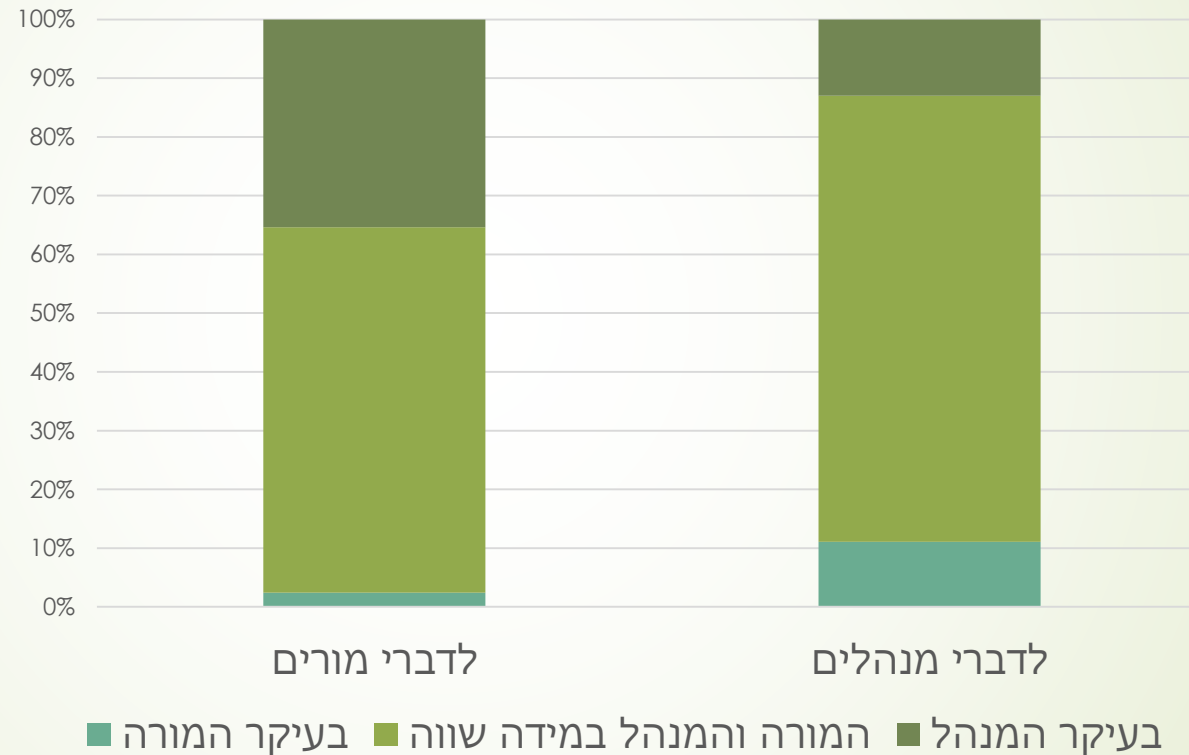
כיצד מעריכים מנהלים ומורים את מידת השימושיות של רכיבי הכלי השונים?

מנהלים		מורים		
0%	0	23%	18	לא היתה התייחסות לציון ספציפי בכל מרכיב
2%	1	15%	12	לא נעזרנו בקריטריונים, המנהל הסביר במילים שלו מדוע קבע ציון בכל מרכיב, על בסיס ההבנה שלו בהוראה מניסיון רב שנים
21%	11	12%	9	השתמשנו בקריטריונים רק כשהיה צורך להסביר מדוע ציון במרכיב כלשהו היה נמוך
77%	40	50%	39	נשענו על הקריטריונים כדי לדייק ברמת ההערכה והציון בכל מרכיב וההסברים שהכילו היו שימושיים.
100%	52	100%	78	סך הכל

➡ בעוד שרוב מוחלט (77%) של המנהלים דיווחו בשאלון ההערכה כי התייחסו לכל מרכיב בכלי ונעזרו בתבחיני רמות הביצוע כדי להבהיר את הציון, ומצאו בהם שימושיות רבה, רק מחצית מהמורים שהשיבו לשאלון ההערכה דיווחו על התרשמות כזו. לעומת זאת מספר ניכר של מורים (21%) דיווח כי לא היתה התייחסות לכל מרכיב או שהמנהל לא נעזר בתבחינים אלא נסמך על שיקול דעתו (15%).

כלי ההערכה כבסיס לדיאלוג

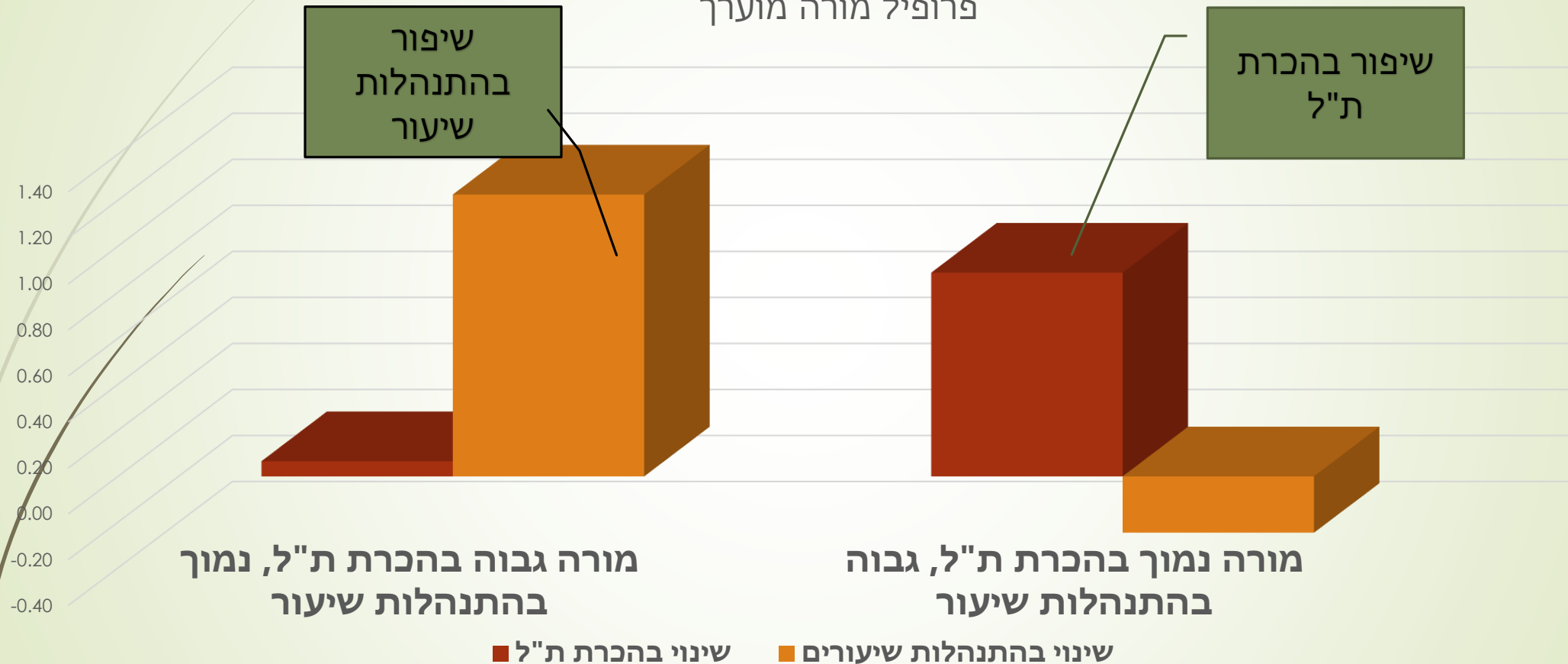
מי מדבר בשיחת ההערכה

רוב המורים והמנהלים מציינים כי שיחות ההערכה התנהלו באופן דיאלוגי ואפשרו התבוננות משמעותית בעבודת המורה.

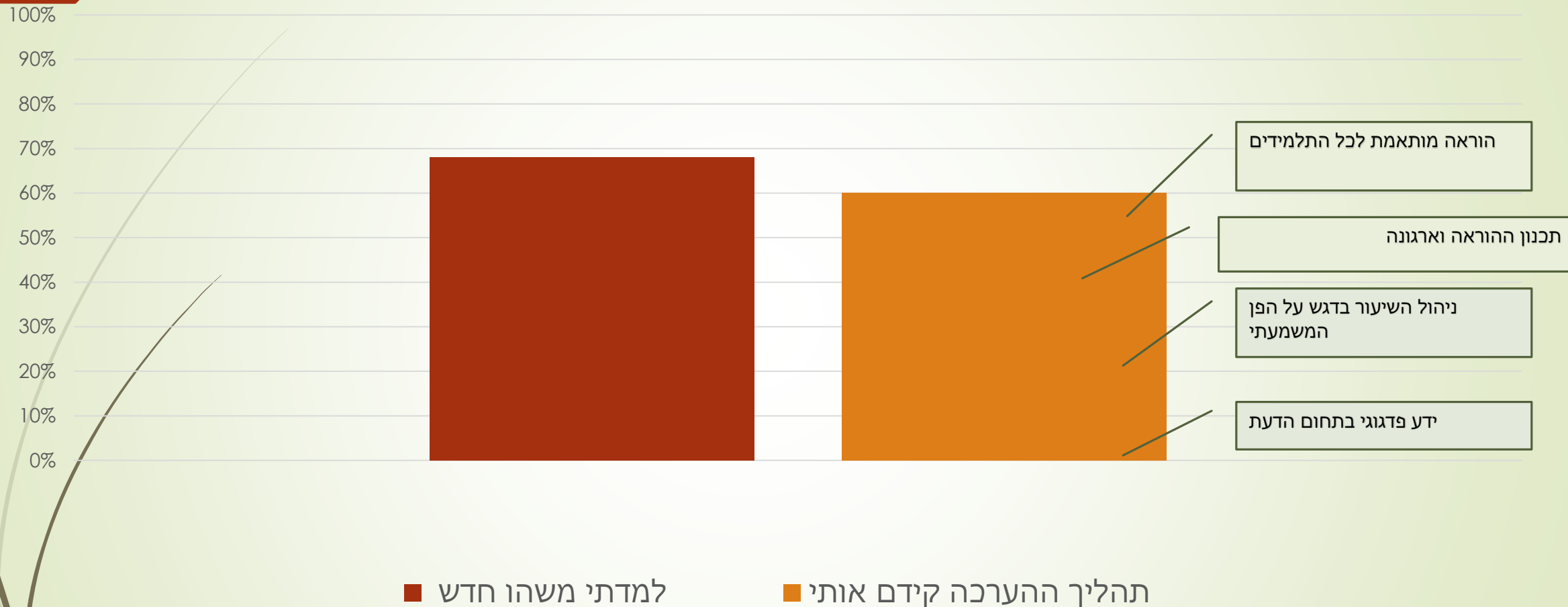
למידה מהערכה להערכה?

שינוי בציון בין הערכה ראשונה ושניה לקביעות ברכיבי הכרת תכנית לימודים והתנהלות שיעורים, על פי פרופיל מורה מוערך

➡ הממצא הכמותי מעיד כי מורים שעברו הערכה נוספת בעקבות שנת ניסיון נוספת, הפגינו שיפור בעיקר בתחומים בהם הם זכו להערכות נמוכות בהערכה הראשונה, ייתכן כי שיפור זה התחולל בעקבות ההערכה הראשונה.

הערכה כבסיס לפיתוח מקצועי

למרות (ואולי בגלל?) הממצאים המעידים על חוסר מובחנות בהערכה, מרבית המורים והמנהלים מציינים כי הם למדו באופן משמעותי מתהליך ההערכה וכי הוא השפיע על ההתפתחות המקצועית של המורים, במגוון היבטים.

קשר בין ראיות בהערכה מילולית לציון המספרי

ברכיבים ספציפיים בכלי ההערכה

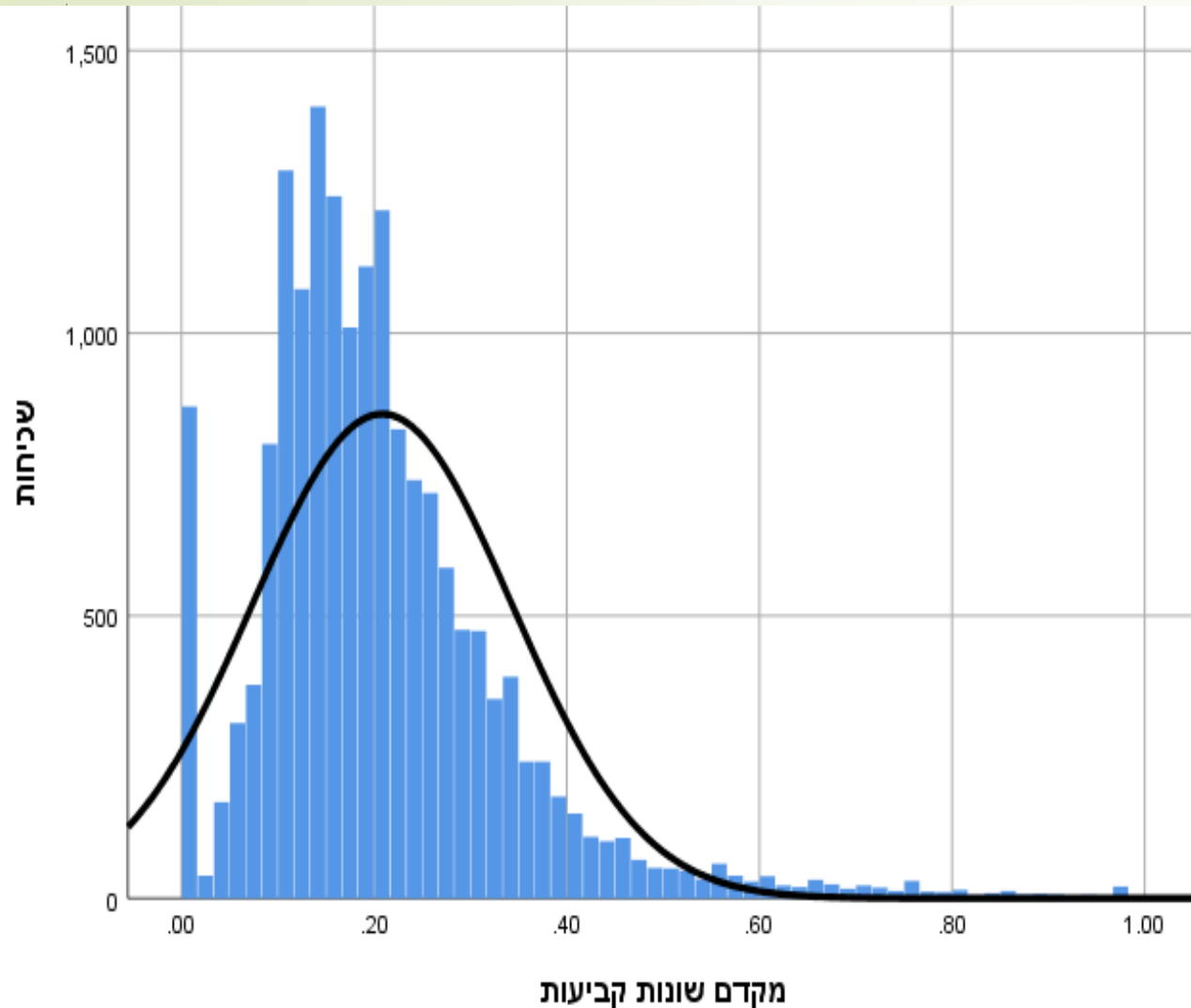
- נמצאו קשרים בינוניים בין הופעת ראיות הנוגעות לרכיב לציון באותו רכיב. ניתוח זה מורכב ויש להתייחס אליו בזהירות, משום שריבוי הקטיגוריות בציון המספרי, ושכיחותן השונה, מובילה לכך ששיעור הראיות המופיעות בהערכות שקיבלו כל ציון מספרי הוא מראש קטן וגם הסטיות מהשיעור המצופה קטנות וקשות לפרשנות.
- לעתים ניתן לזהות קשר ברור יחסית, כאשר הראיות המילוליות נראות כמנבאות את הציון המספרי, כך למשל, 90% מהמוערכים שבהערכותיהם המילוליות נמצאה התייחסות לקושי בלמידה משותפת ורפלקציה, זכו להערכה נמוכה (עד רמת בסיס גבוהה) ברכיב זה. מקבלי הערכה נמוכה ברכיב זה היוו רק 40% מכלל המדגם, כלומר ראיות לקושי בלמידה משותפת ורפלקציה העלו מאד את הסיכוי לקבלת הערכה נמוכה.
- ראיות להשתתפות תלמידים נמצאו ב-57.5 מההערכות, והופיעו בשכיחות גבוהה יותר בהערכות מורים שקיבלו הערכה גבוהה ברכיב זה (אצל מעל 67% מתוך המוערכים ברמות מיומן ומצטיין).
- ראיות להוראה דיפרנציאלית הופיעו ב-50% מההערכות שנותחו. הן הופיעו בשכיחות יתר בהערכות מורים שקיבלו הערכה גבוהה ברכיב זה (אצל כ-60% מתוך המוערכים ברמות מיומן ומצטיין).

שונות בין מגזרים בראיות המילוליות

היבט/רכיב הערכה	שכיחות כוללת	שכיחות בהערכות במגזר היהודי	שכיחות בהערכות במגזר הערבי
תיאור מפורט	54%	61%	40%
השתתפות תלמידים	57%	62%	46%
קשר מורה תלמיד	41%	46%	28%
קביעת כללים	26%	30%	18%

➡ במגזר הערבי מסתמנת בשכיחות מועטה יותר מהמגזר היהודי הנטייה להציע תיאור מילולי מפורט וקונקרטי. ייתכן והדבר נובע מהקושי לבצע הערכה בשפה שניה.

אבחנה בין הרכיבים והמדדים של הכלי

➤ מנהלים נטו להתייחס באופן דומה לכלל הרכיבים ומדדי-העל של הכלי ואף לעתים לתת ציון זהה באופן אוטומטי בכולם.

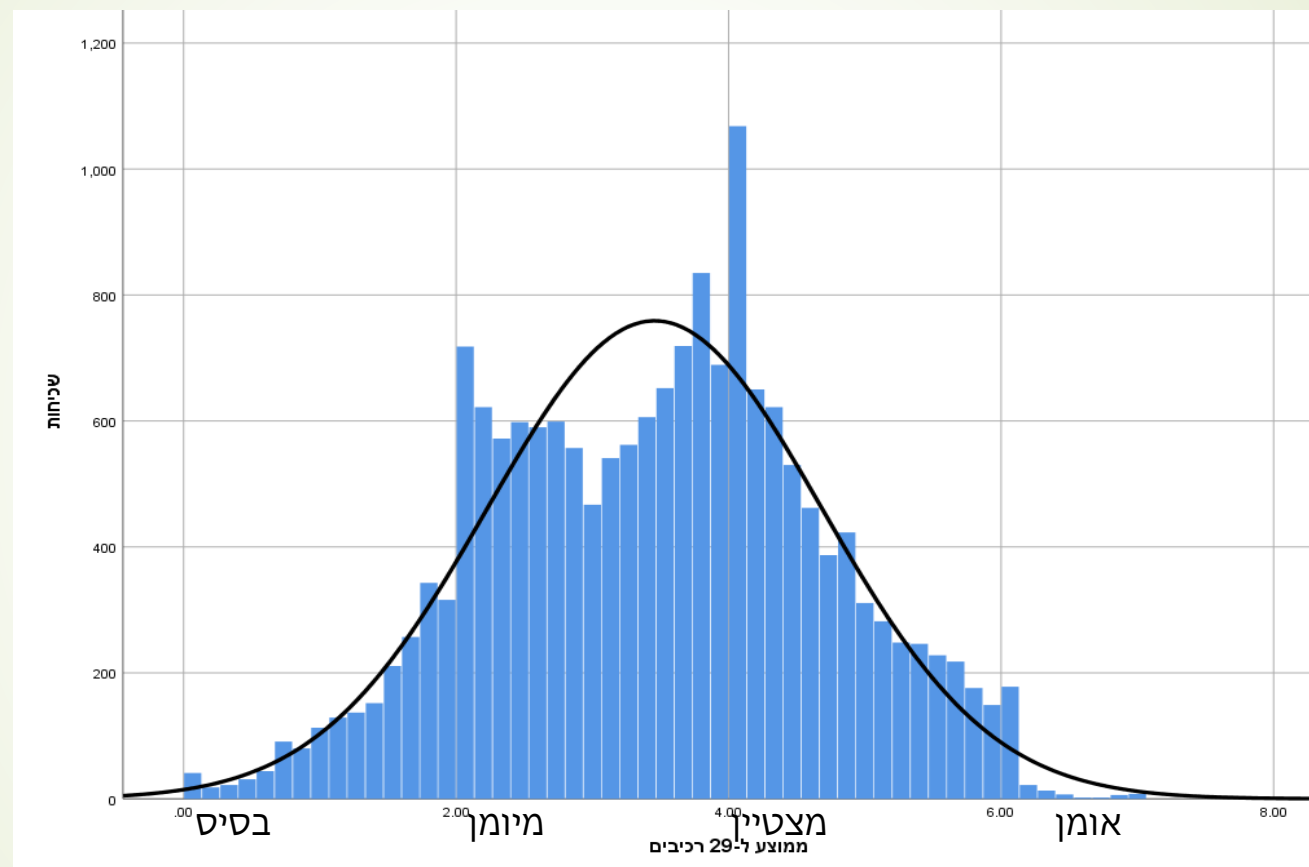
➤ הגרף מדגים את שכיחותן של הרמות השונות על פני 29 רכיבי ההערכה. קרי, באיזו מידה המורה קיבל ציונים שונים בהיבטים שונים של העבודה.

➤ עבור הרוב הגדול של המורים' השונות בין ציוניהם בתחומים השונים היא נמוכה מאד (0.2 בסולם של 0-7).

➤ כ-900 מורים קיבלו ציון זהה לחלוטין בכל הרכיבים.

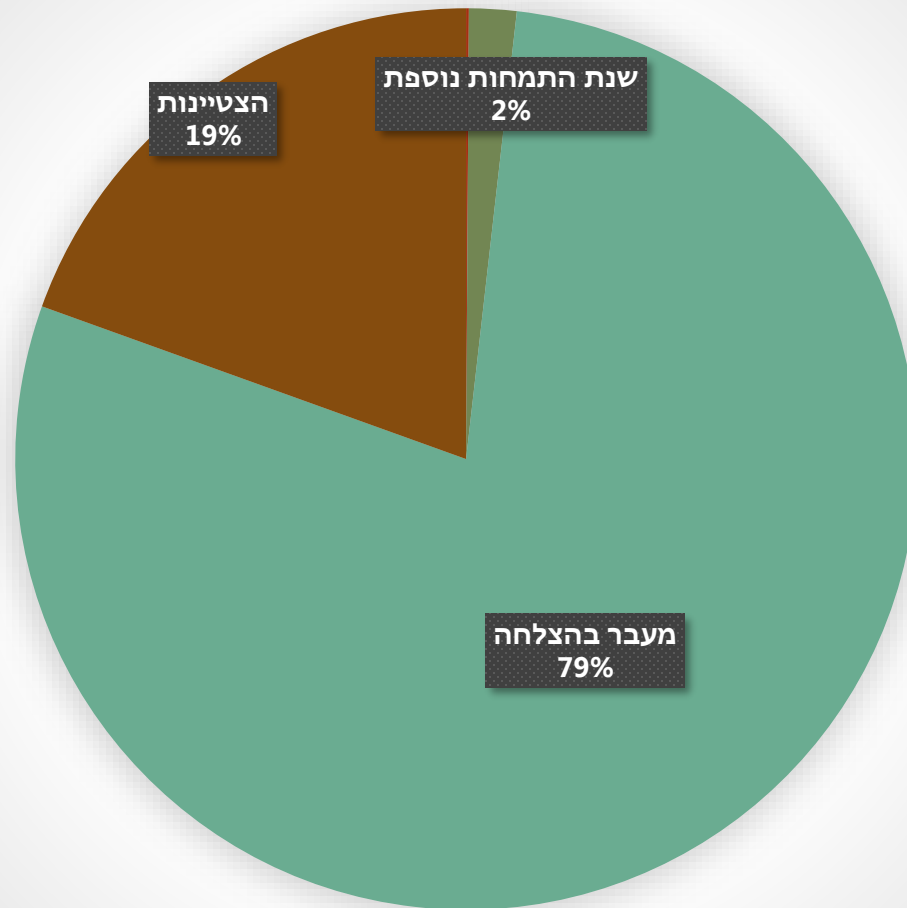
➤ ניתוח גורמים מצא כי המנהלים נטו להתייחס לכל הרכיבים ומדדי-העל כאילו הם שייכים למבנה יחיד.

שונות בציונים המשקפים את רמת המורה

➡ הציונים בכל רכיבי הכלי מוטים כלפי מעלה, ורוב המורים החדשים מוערכים כמפגינים איכות הוראה של מורה מיומן או מצטיין.

התפלגות המלצות בהערכה לרישיון

➡ מתוך כלל המוערכים – לא היו מועמדים שנפסלו

התפלגות המלצות בהערכה לקביעות

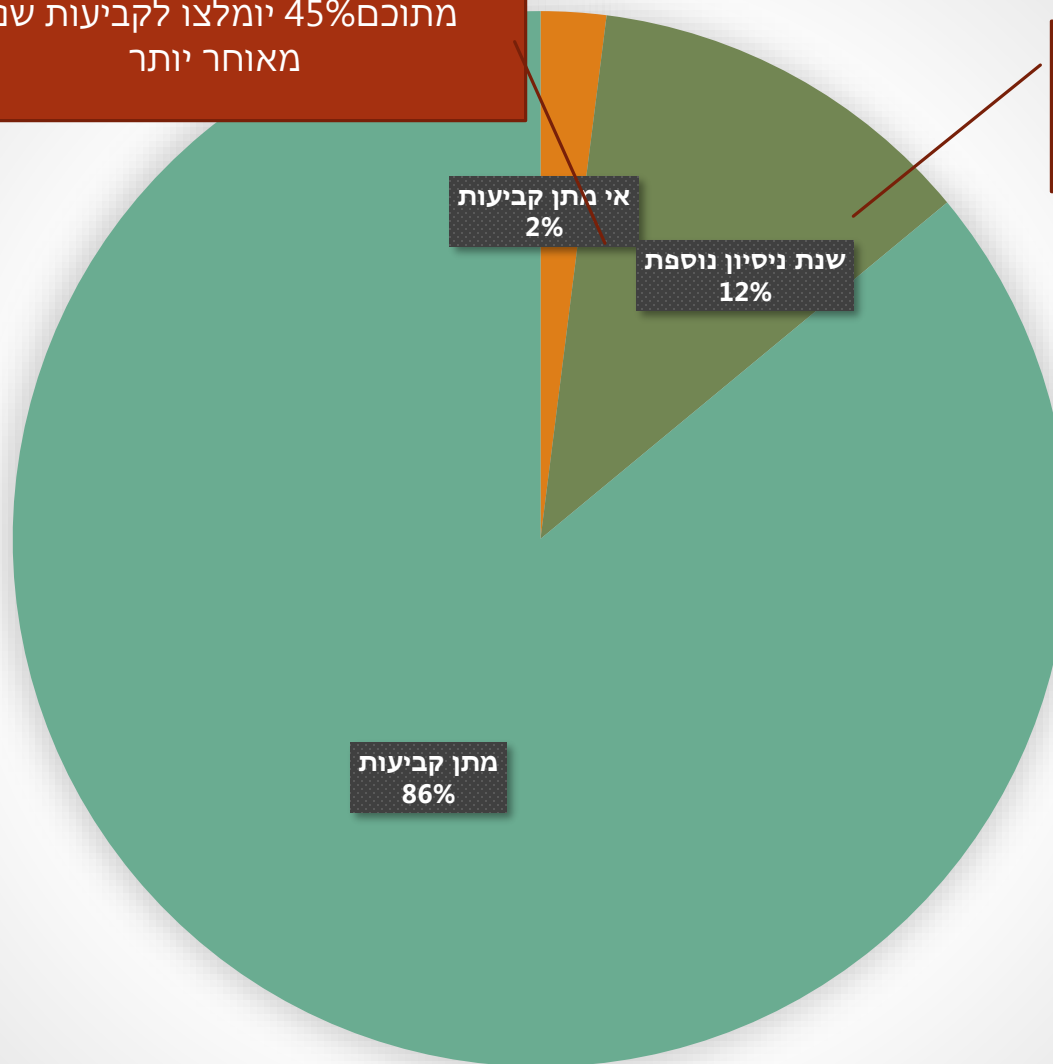
מתוכם 45% יומלצו לקביעות שנה
מאוחר יותר

מתוכם 79% יומלצו לקביעות בתום
ניסיון

אי נתן קביעות
2%

שנת ניסיון נוספת
12%

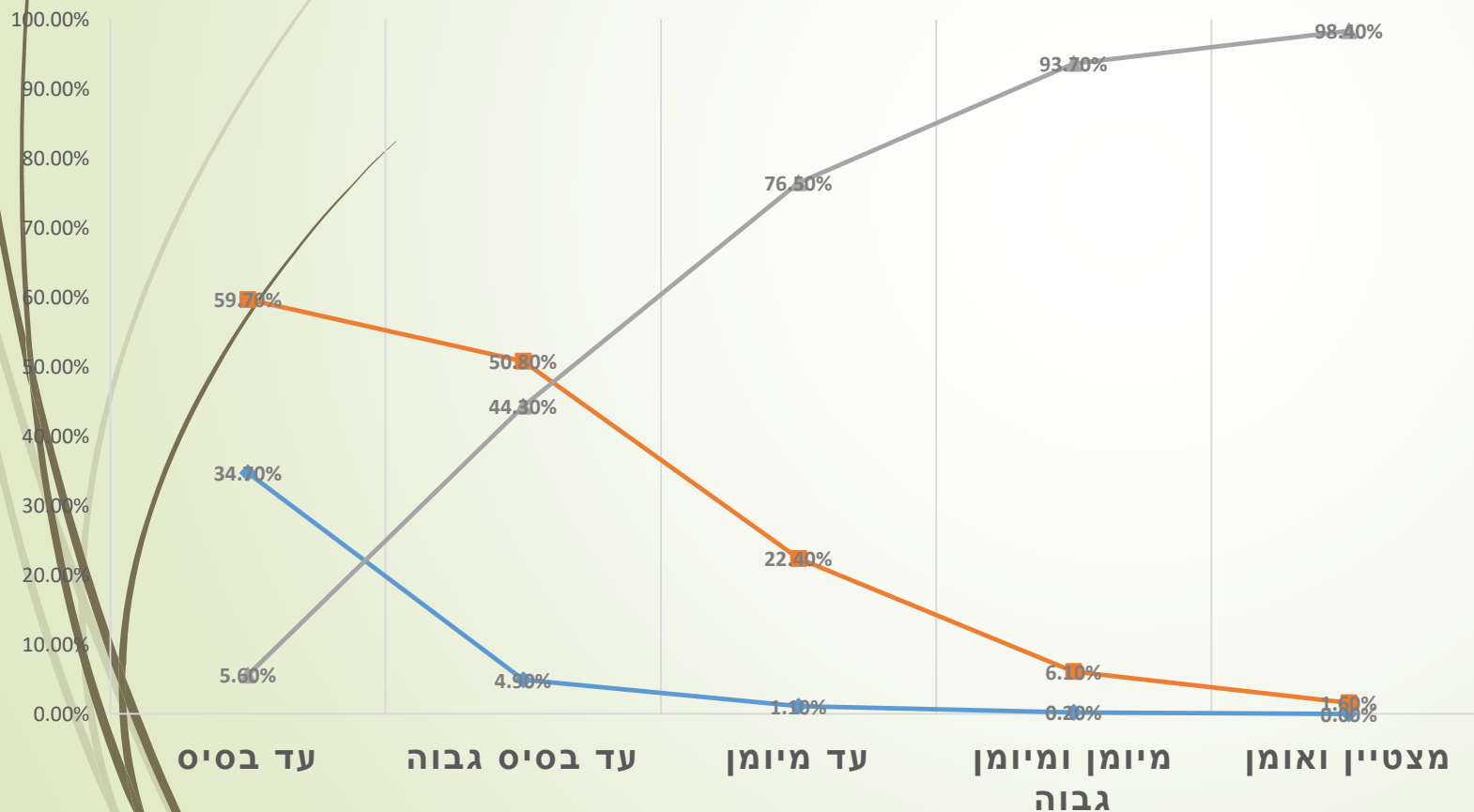
מתן קביעות
86%

האם השימוש בכלי וציוני המורה משפיעים על מתן קביעות?

שיעור המורים שזכו להמלצה לקביעות, ניסיון, או אי-מתן קביעות בכל רמת ציון ממוצעת

קביעות — ניסיון נוסף — אי מתן קביעות

73% מהמנהלים ציינו כי הכלי משפיע במידה רבה או רבה מאד על ההחלטה על מתן קביעות.

ציונים במרכיבי הכלי ניבאו את ההמלצה לקביעות.

עם זאת, כ-6% מהמורים שציוני ההערכה שלהם עמדו מתחת לרמת בסיס, הומלצו בכל זאת למתן קביעות.

בראיונות הביעו חלק מהמנהלים ספק לגבי הסיכוי, שמורה לא יקבל קביעות בשל הערכה המצביעה איכות הוראה נמוכה.

האם השימוש בכלי ההערכה שיטתי ומובחן?

- ▶ לא נמצאה התאמת שופטים בין מעריכים חיצוניים והערכת המנהלים שהעריכו את אותו המורה על בסיס תצפיות בשיעוריו.
- ▶ מנהלים נטו להתייחס באופן דומה לכלל הרכיבים ומדדי-העל של הכלי ואף לעתים לתת ציון זהה באופן אוטומטי בכולם.
- ▶ נראה כי הציונים בכל רכיבי הכלי מוטים כלפי מעלה, ורוב המורים החדשים מוערכים כמפגינים איכות הוראה של מורה מיומן או מצטיין.
- ▶ רק אחוז זניח של מורים מומלץ לאי מתן-קביעות ומעט המורים המומלצים לשנת ניסיון נוספת יומלצו ברובם לבסוף למתן קביעות.

השלכות חיוביות ושליליות של תהליך ההערכה

- מורים ומנהלים הרבו לציין השלכות חיוביות של תהליך ההערכה יותר מאשר השלכות שליליות.
- בין ההשלכות החיוביות: שיקוף דגם הוראה טובה, שיפור ההוראה, הזדמנות לשיח והתייעצות, פיתוח מקצועי, קידום במשרה, חיזוק ביטחון עצמי מקצועי, חיזוק יחסי מורה-מנהל, העצמת המנהל והעמקת החשיבה אודות וההיכרות עם עבודת המורה.
- בין ההשלכות השליליות: לחץ, סרבול ופגיעה ביעילות של עבודת המורה/מנהל, פגיעה בתפקוד המורה, פגיעה ביחסי מורה – מנהל, תחושת מרמור הנגרמת מהערכה לא אובייקטיבית, הצרת השיח החינוכי.

סיכום והמלצות

- מרבית המנהלים רואים את ההערכה כמשרתת מטרות הערכה מסכמת, אך עיקר ההשלכות החיוביות של הכלי צוינו בתחום ההערכה המעצבת.
- לא ברור עד כמה תהליך וכלי ההערכה משמשים למיון והשמה של מורים חדשים ומתמחים, אך יש קשר ברור בין הציונים והראיות בכלי ההערכה ובין המלצות לקביעות.
- המנהלים אינם תופסים את מרכיבי ומדדי-העל של הכלי באופן מובחן; נראה כי ניתן להסתפק בכלי בעל מורכבות נמוכה יותר.
- מינוף היבט ההערכה המעצבת בתהליך ההערכה. מתן תמיכה וחיזוק משמעותי לשימוש בראיות בשיח ההערכה ולתיעודן, באופן שימשיך לשמש את המורים המוערכים.
- הטמעת השפה הפדגוגית של כלי ההערכה, כתנאי מוקדם להערכה, כך שהקריטריונים "להוראה במיטבה" ולהערכה יהיו ידועים למורה ולמנהל.